

THE SOCIO-PHILOSOPHICAL NECESSITY OF FORMING YOUTH PHILOSOPHICAL WORLDVIEW IN THE ERA OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Nargiza Ruzumbayevna Eshchanova

Associate Professor of the Department of Social and Natural Sciences, PhD

International School of Finance, Technology and Science

n.eshchanova@gmail.com

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: artificial intelligence, philosophical worldview, youth thinking, digital society, critical thinking, technological development, information culture.

Received: 04.04.26

Accepted: 05.04.26

Published: 06.04.26

Abstract: This article analyzes the socio-philosophical necessity of forming a philosophical worldview among young people in the context of the rapid development of artificial intelligence technologies. The study examines the new model of thinking emerging in the digital society, the influence of the technological environment on human cognitive processes, and the problems of developing information culture among youth.

SUN'YIY INTELLEKT DAVRIDA YOSHLARNING FALSAFIY DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOY-FALSAFIY ZARURATI

Nargiza Ruzumbayevna Eshchanova

Ijtimoiy va tabiiy fanlar kafedrasida dotsenti, PhD

Xalqaro moliya, texnologiya va fan maktabi

n.eshchanova@gmail.com

Toshkent, O'zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, falsafiy dunyoqarash, yoshlar tafakkuri, raqamli jamiyat, tanqidiy fikrlash, texnologik taraqqiyot, axborot madaniyati.

Annotatsiya: Mazkur maqolada sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida yoshlarning falsafiy dunyoqarashini shakllantirish zarurati ijtimoiy-falsafiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli jamiyatda shakllanayotgan yangi tafakkur modeli, texnologik muhitning inson bilish jarayoniga ta'siri hamda yoshlarning axborot madaniyatini rivojlantirish muammolari ko'rib chiqiladi.

СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКОЕ НЕОБХОДИМОСТЬ ФОРМИРОВАНИЯ ФИЛОСОФСКОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ МОЛОДЁЖИ В ЭПОХУ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА

Наргиза Рузумбаевна Эшчанова

Доцент кафедры социальных и естественных наук, PhD

«Международная школа финансов, технологий и науки»

n.eshchanova@gmail.com

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: искусственный интеллект, философское мировоззрение, мышление молодежи, цифровое общество, критическое мышление, технологическое развитие, информационная культура.

Аннотация: В данной статье социально-философски анализируется необходимость формирования философского мировоззрения у молодежи в условиях стремительного развития технологий искусственного интеллекта. В исследовании рассматриваются новая модель мышления, формирующаяся в цифровом обществе, влияние технологической среды на познавательные процессы человека, а также проблемы развития информационной культуры молодежи.

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim xususiyatlaridan biri fan va texnologiyalar rivojining mislsiz darajada tezlashganidir. Ayniqsa sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, algoritmik tizimlar va katta ma'lumotlar bazalarining paydo bo'lishi insoniyat hayotining deyarli barcha sohalarini qamrab olmoqda. Bugungi kunda sun'iy intellekt tizimlari iqtisodiyot, tibbiyot, transport, ta'lim va boshqaruv tizimlarida keng qo'llanilmoqda. Texnologik taraqqiyotning ushbu bosqichi ko'pincha raqamli sivilizatsiya yoki axborot jamiyati deb ham ta'riflanadi. Bunday jamiyatda axborot ishlab chiqarish, uni qayta ishlash va tarqatish jarayonlari jamiyat rivojining asosiy omillaridan biriga aylanadi. Biroq texnologik modernizatsiya nafaqat iqtisodiy yoki texnik o'zgarishlarni, balki inson tafakkuri va dunyoqarashining ham o'zgarishini taqozo etadi.

Asosiy qism. Sun'iy intellekt texnologiyalarining keng tarqalishi insonning bilish jarayoniga yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq ayni paytda u inson tafakkurining faoliyatiga ham muayyan ta'sir ko'rsatmoqda. Chunki raqamli muhitda inson ko'pincha tayyor algoritmik tavsiyalarga tayanadi, bu esa mustaqil fikrlash jarayonining sustlashishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli zamonaviy jamiyat sharoitida yoshlarning falsafiy dunyoqarashini shakllantirish muhim ijtimoiy

vazifaga aylanmoqda. Falsafiy tafakkur insonni murakkab ijtimoiy jarayonlarni chuqur anglashga, axborotlarni tahlil qilishga va mustaqil xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Ayniqsa axborot oqimlari nihoyatda kuchaygan raqamli davrda bunday tafakkur shaklining ahamiyati yanada ortib bormoqda.

Tarixga nazar tashlasak, inson tafakkuri masalasi falsafa tarixida doimo markaziy o'rin egallagan. Qadimgi yunon falsafasida Sokrat "bilim – fazilatdir" degan g'oyani ilgari surgan bo'lsa, Aristotel bilimni insonning aqliy kamolotining asosi sifatida talqin qilgan. Sharq mutafakkirlari Forobiy, Ibn Sino va Beruniy inson tafakkurini jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida baholaganlar. Zamonaviy texnologik jamiyat sharoitida ushbu g'oyalar yangi mazmun kasb etmoqda.

Tadqiqot jarayonida bir qator falsafiy va ilmiy metodlardan foydalanildi. Avvalo ijtimoiy-falsafiy tahlil metodi yordamida sun'iy intellekt texnologiyalarining jamiyat rivojiga ta'siri va uning yoshlar tafakkuriga ko'rsatayotgan ta'siri o'rganildi.

Shuningdek, tadqiqotda tizimli yondashuv metodidan ham foydalanildi. Ushbu metod yordamida sun'iy intellekt, yoshlar tafakkuri, ta'lim tizimi va ijtimoiy qadriyatlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik kompleks tarzda tahlil qilindi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining keng qo'llanilishi yoshlarning bilim olish jarayoni, tafakkur uslubi va dunyoqarash shakllanishiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayon nafaqat ta'lim texnologiyalarini o'zgartirmoqda, balki bilish jarayonining mohiyati, axborot bilan ishlash madaniyati hamda tafakkurning mustaqilligi kabi muhim falsafiy masalalarni ham yangicha yondashuv asosida ko'rib chiqishni talab qilmoqda.

Avvalo, raqamli texnologiyalar axborotga kirish imkoniyatlarini misli ko'rilmagan darajada kengaytirdi. Agar avvalgi davrlarda bilim asosan kitoblar, o'qituvchi yoki ilmiy muassasalar orqali uzatilgan bo'lsa, bugungi kunda internet va sun'iy intellekt tizimlari orqali ulkan hajmdagi ma'lumotlar qisqa vaqt ichida mavjud bo'lib qoldi. Bu holat yoshlarning bilim olish jarayonini sezilarli darajada tezlashtirdi. Zamonaviy raqamli muhitda talaba yoki o'quvchi ilmiy maqolalar, elektron kutubxonalar, ochiq ta'lim platformalari va turli ma'lumotlar bazalaridan foydalanish orqali qisqa vaqt ichida katta hajmdagi bilimlarga ega bo'lishi mumkin.

Biroq bu jarayonni faqat ijobiy jihatdan baholash yetarli emas. Chunki axborotga oson kirish imkoniyati ba'zan bilimning chuqurligini emas, balki uning tezkorligini ustuvor holga keltirishi mumkin. Natijada bilim olish jarayoni yuzaki xarakter kasb etishi ehtimoli paydo bo'ladi. Falsafiy nuqtai nazardan qaraganda, bilim faqat ma'lumot yig'indisidan iborat emas, balki uni anglash, tahlil qilish va umumlashtirish jarayonlarini ham o'z ichiga oladi. Agar inson tayyor

ma'lumotlarga haddan tashqari tayanib qolsa, u holda tafakkurning ijodiy va tanqidiy qirralari sustlashishi mumkin.

Ikkinchi muhim natija shundan iboratki, raqamli muhitda axborotning haddan tashqari ko'pligi fenomeni yuzaga kelmoqda. Zamonaviy jamiyatda inson har kuni ulkan hajmdagi ma'lumotlar oqimi bilan to'qnash keladi. Internet tarmoqlari, ijtimoiy media platformalari, sun'iy intellekt asosidagi qidiruv tizimlari va algoritmik tavsiyalar insonning axborot maydonini kengaytirib yubormoqda. Biroq bu axborotlarning barchasi ham ilmiy asoslangan yoki ishonchli bo'lavermaydi. Natijada yoshlar oldida yangi epistemologik muammo – ya'ni haqiqatni yolg'on axborotdan ajratish muammosi paydo bo'ladi. Axborotlarning ko'pligi insonni ko'pincha yuzaki bilim bilan cheklanib qolishga olib kelishi mumkin. Shu sababli tanqidiy fikrlash va analitik tahlil qilish ko'nikmalari zamonaviy yoshlarning intellektual rivojlanishida hal qiluvchi omillardan biriga aylanmoqda. Falsafiy jihatdan qaraganda, bu holat inson tafakkurining yangi bosqichini shakllantirmoqda, chunki raqamli muhitda bilim olish jarayoni endi faqat axborotni qabul qilish bilan emas, balki uni saralash va baholash bilan ham bog'liq bo'lib bormoqda.

Uchinchi muhim jihat shundan iboratki, sun'iy intellekt tizimlari inson faoliyatining turli sohalarida qaror qabul qilish jarayoniga tobora ko'proq ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, algoritmik tavsiyalar tizimlari internet foydalanuvchisiga qaysi ma'lumotni ko'rish, qaysi kitobni o'qish yoki qaysi videoni tomosha qilishni tavsiya qiladi. Bunday tizimlar insonning axborotni qabul qilish jarayonini muayyan darajada boshqarishi mumkin. Bu holat esa inson tafakkurining mustaqilligi masalasini yangi falsafiy muammo sifatida kun tartibiga olib chiqadi. Agar inson axborotni tanlash jarayonida algoritmik tizimlarga haddan tashqari tayanib qolsa, u holda uning mustaqil fikrlash qobiliyati cheklanishi ehtimoli paydo bo'ladi. Shu sababli zamonaviy falsafada sun'iy intellekt va inson tafakkuri o'rtasidagi munosabat masalasi muhim ilmiy muhokama mavzularidan biriga aylangan.

Shuningdek, tadqiqot natijalari sun'iy intellekt texnologiyalari insonning bilish jarayoniga ikki tomonlama ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi. Bir tomondan, bu texnologiyalar bilim olish imkoniyatlarini kengaytirib, ilmiy axborotlarga kirish jarayonini osonlashtiradi. Ikkinchi tomondan esa, ular inson tafakkurining mustaqil faoliyatiga muayyan darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarning falsafiy dunyoqarashini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Falsafiy tafakkur insonni axborotga tanqidiy yondashishga, murakkab ijtimoiy jarayonlarni chuqur anglashga va mustaqil xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Ayniqsa sun'iy intellekt davrida bunday tafakkur shakli yoshlarning intellektual mustaqilligini saqlab qolish hamda texnologik muhitda ongli faoliyat yuritishlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi zamonaviy falsafaning muhim muammolaridan biri bo'lgan inson va texnika o'rtasidagi munosabatlar masalasini yana bir bor kun tartibiga olib chiqmoqda. Texnologik taraqqiyot tarixiga nazar tashlasak, har bir yangi texnologiya inson faoliyatining ayrim jihatlarini yengillashtirgan, ammo shu bilan birga inson tafakkuri va ijtimoiy hayotiga ham muayyan ta'sir ko'rsatgan. Sun'iy intellekt esa bu jarayonning yangi bosqichi bo'lib, u faqat jismoniy mehnatni emas, balki intellektual faoliyatning ayrim elementlarini ham avtomatlashtirish imkoniyatiga ega.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, sun'iy intellektning paydo bo'lishi inson tafakkurining mohiyati haqidagi falsafiy bahslarni yana kuchaytirdi. Agar klassik falsafada tafakkur faqat insonga xos hodisa sifatida talqin qilingan bo'lsa, zamonaviy texnologik davrda ayrim intellektual operatsiyalarni algoritmik tizimlar ham bajarishi mumkinligi kuzatilmoqda. Bu holat esa "tafakkur" tushunchasining o'zi haqida chuqurroq mulohaza yuritishni talab qiladi. Chunki sun'iy intellekt murakkab hisob-kitoblar yoki ma'lumotlarni tahlil qilish jarayonlarini bajarishi mumkin bo'lsa-da, u inson tafakkuriga xos bo'lgan ma'naviy, axloqiy va qadriyaviy o'lchovlarga ega emas.

Falsafiy tahlil shuni ko'rsatadiki, inson tafakkuri nafaqat axborotni qayta ishlash jarayoni, balki ong, tajriba, qadriyatlar va ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog'liq murakkab fenomen hisoblanadi. Sun'iy intellekt esa asosan ma'lumotlarni tahlil qilish va muayyan algoritmlar asosida qarorlar ishlab chiqish bilan cheklanadi. Shu sababli sun'iy intellektni inson tafakkurining muqobili sifatida emas, balki uning texnologik kengaytmasi sifatida ko'rib chiqish maqsadga muvofiqdir.

Biroq bu jarayonda muhim bir muammo ham yuzaga keladi. Agar inson kundalik faoliyatida ko'plab intellektual vazifalarni texnologik tizimlarga topshira boshlasa, u holda tafakkurning faol shakllari asta-sekin passivlashishi mumkin. Masalan, axborotni izlash, tahlil qilish yoki muayyan qarorlarni qabul qilish jarayonlari sun'iy intellekt yordamida avtomatlashtirilganda insonning o'zi ushbu jarayonlarga kamroq jalb qilinadi. Natijada inson tafakkuri faoliyatining ayrim jihatlarini sustlashishi ehtimoli paydo bo'ladi. Bu esa zamonaviy jamiyatda insonning intellektual mustaqilligi masalasini muhim ijtimoiy-falsafiy muammoga aylantiradi.

Aynan shu nuqtada yoshlarning falsafiy dunyoqarashini rivojlantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Falsafiy tafakkur insonni nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtirishga, balki ularni tahlil qilishga, shubha ostiga olishga va yangi xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Bunday tafakkur shakli insonni tayyor bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki ularni faol ravishda qayta ishlovchi subyekt sifatida shakllantiradi. Raqamli texnologiyalar ustuvor bo'lgan davrda aynan shu qobiliyat yoshlarning intellektual mustaqilligini ta'minlaydi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt texnologiyalarining keng tarqalishi insonning axborot bilan munosabatini ham o'zgartirmoqda. Avvallari bilim olish jarayoni ko'proq tizimli va izchil shaklda amalga oshirilgan bo'lsa, bugungi kunda axborot ko'pincha fragmentar va tezkor shaklda iste'mol qilinmoqda. Bu holat yoshlarning tafakkur uslubiga ham ta'sir ko'rsatadi. Agar ushbu jarayon tanqidiy tafakkur bilan uyg'unlashtirilmasa, bilim yuzaki xarakter kasb etishi mumkin. Falsafiy ta'lim esa axborotni chuqur anglash, sabab-oqibat aloqalarini ko'ra bilish hamda murakkab ijtimoiy jarayonlarni yaxlit tizim sifatida tushunishga yordam beradi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ta'lim tizimi texnologik taraqqiyot sharoitida faqat bilim berish bilan cheklanib qolmasligi, balki yoshlarning tafakkur madaniyatini shakllantirishga ham xizmat qilishi zarur. Falsafa fani aynan shu vazifani amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki falsafa insonni keng fikrlashga, turli qarashlarni solishtirishga va mavjud muammolarga chuqurroq yondashishga o'rgatadi. Bu esa yoshlarning sun'iy intellekt hukmronlik qilayotgan axborot muhitida ongli va mustaqil faoliyat yuritishiga yordam beradi.

Shunday qilib, sun'iy intellekt davrida inson tafakkurining rivoji texnologiyalarning o'zidan ko'ra ko'proq insonning o'z intellektual salohiyatini qanday rivojlantirishi bilan bog'liq. Agar texnologik imkoniyatlar falsafiy tafakkur va tanqidiy fikrlash bilan uyg'unlashsa, ular insoniyat taraqqiyoti uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. Aks holda esa texnologik qulayliklar inson tafakkurining faoliyatini cheklovchi omilga aylanishi mumkin. Shu bois zamonaviy ta'lim tizimida yoshlarning falsafiy dunyoqarashini shakllantirish masalasi nafaqat pedagogik, balki keng ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ega vazifa sifatida qaralishi lozim.

Xulosa. Sun'iy intellekt texnologiyalarining jadal rivojlanishi jamiyat hayotining barcha sohalariga ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayon inson tafakkuri va dunyoqarashining ham o'zgarishiga olib kelmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli jamiyat sharoitida yoshlarning falsafiy dunyoqarashini shakllantirish dolzarb ijtimoiy vazifalardan biridir. Falsafiy tafakkur yoshlarni murakkab axborot oqimida to'g'ri yo'nalish topishga, mustaqil fikrlashga va texnologik jarayonlarni chuqur anglashga yordam beradi.

Shu sababli zamonaviy ta'lim tizimida falsafiy tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bu nafaqat yoshlarning intellektual salohiyatini oshiradi, balki texnologik taraqqiyot jarayonida inson omilining yetakchi o'rnini saqlab qolishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ergashev I., Yuldashev S. Milliy g'oya va mafkura falsafasi. – Toshkent: Akademiya, 2017. – 304 b.

2. Qodirov B. Falsafa: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2018. – 320 b.
3. Toffler A. Uchinchi to‘lqin. – Moskva: AST, 2004. – 784 s.
4. Tegmark M. Life 3.0: Being Human in the Age of Artificial Intelligence. – New York: Knopf, 2017. – 384 p.
5. Bostrom N. Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies. – Oxford: Oxford University.